

ΓΑΥΠΤΙΚΗ

ΜΠΩΝΤΕΛΑΙΡ έλεγε οτι γλυπτική που δεν την κάμνει ο Μιχαηλάγγελος δεν υπάρχει. Θα το ειπεν εις ώραν όργης. Έν τούτοις υπάρχει μία δικαιοσύνη εις αυτήν την boutade. Όλιγότερον όργισμένος, θα έλεγε οτι γλυπτική που δεν την κάμνει άρθρωπος με έξαιρετικόν τάλαντον δεν υπάρχει.

Όλαι αί τέχναι είνε δύσκολον ή γλυπτική όμως ακόμη περισσότερον. Είνε τέχνη έξαιρετικώς κρύα, πολύ όλίγον ύποβλητική, πολύ συγκεντρωτική, και χρειάζονται πολλά πράγματα διά να δικαιολογηθί. Αί πόλεις ύποφέρουν από μετρίους ή κακούς άνδράνας, οί κήποι εγέμισαν από άσχημα έργα και εις τό νεκροταφείον τά γλυπτικά έργα κρημίνονται τόν ύπνον της μετριότητος.

Διέτρεξα πρό όλίγων μηνών την γλυπτικήν των δύο τελευταίων Παρισίων Salons, την τεραστίαν αίθουσαν του Γκραν-Παλαί, άπεραντον έκτασιν χιονισμένην από τους γύψους και τά μάρμαρα χιλιάδων γλυπτών που έσώρευσαν εκεί τās προσπάθειάς των, τās έλπίδας των και τās πλάνας των. Καί επείσθη ότι αν ήμεις που γράφομεν καταστρέφομεν δάση όλόκληρα διά να τά κάμωμε χαρτί εις τό όποιον θα γραφούν πράγματα που δεν δικαιολογούν την καταστροφήν των δασών, υπάρχουν όμως και άλλοι άνθρωποι, οί γλύπται, που καταστρέφουν μίαν θαυμασίαν ύλην, τό μάρμαρον διά να τό κάμουν χειρότερον. Έάν εις κάθε όγκον μαρμάρον έντός της γής κατοική και ένα έγαλμα, όπως λέγουν, τό έγαλμα αυτό όμοιάζει με την βασιλοπούλαν του παραμυθιού του Περγώ. Περιμένει όρισμένον πρίγκηπα της τέχνης να τό άναστήση. Η διαφορά μόνον είνε ότι πηγαίνει και τό έξυπνός άλλος γλύπτης, ό όποιος δεν είνε ο άναμενόμενος, και τό παραμυθί καταστρέφεται αίφνηδώς μαζί με τά πρόσωπα.

Πόσα έργα φθάνουν εις την πόρτα του Salon, απορρίπτονται και γυρίζουν πίσω; Θεάμα θλιβερόν που παίζεται κάθε Άπρίλιον. Θα νομίση κανείς ότι και εκείνα που μπαίνουν μέσα είνε έξαιρετικά. Άλλά κατά τά έννέα δέκατα είνε απλώς καλλίτερα εκείνων που άπερρίφθησαν.

Έβλεπα φέτος δύο συμπλέγματα που είχαν εκθέσει ένας Άμερικανός. Δύο τεράστια συμπλέγματα, με δεκαπέντε πρόσωπα τό ένα και τά δύο εις μάρμαρον. Εις τό βάθρον είχε χαραχθί ένας τίτλος τόσον μακρός και τόσον συμβολικός, ώστε δεν τόν ένθυμώμαι, ούτε μάλιστα τόν είχα έννοήσει όταν τόν εδιάβασα. Τά συμπλέγματα ήσαν συμβολικά. Διά τόυτο και τά εκατομμύρια των θεατών ήλθαν, είδαν και άπλήθαν με πāsάν άπάθειαν. Τριάντα πρόσωπα δεν κατόρθωσαν να μάς συγκινήσουν! Διατί τριάντα πρόσωπα τά όποια δεν συγκινούν και όχι ένα πρόσωπον, ή ένα κε-

φάλι, ή ένα χέρι, τό όποιον να συγκινήση; Πώς τώρα να δικαιολογηθί ή εργασία του λατομέιου, από τό όποιον έβγήκαν τριάντα όγκοι μαρμάρου, των μαρμαράδων, των εργατών, και του γλύπτου φεύ! του γλύπτου; Με τόν συμβολισμόν; Άλλά ο συμβολισμός, αφού έξώδευσε τόσο χαρτί διά να κάμη βιβλία και τόσον χρώμα διά να κάμη έργα ζωγραφικής που άπέθαναν διά παντός, χωρίς ού.ε ή σάλπιγξ του Άρχαγγέλου να ήμπορ ή να τ' άναστήση, φυσικά δεν ήμπορεί να δικαιολογήση πλέον την κακήν γλυπτικήν. Θα ήτο δυστύχημα αν έσκαβε και εις τά λατομεία διά να χαλάση τά μάρμαρα που άπείμειναν. Ο Άμερικανός γλύπτης δεν έπηρεεν ούτε εύφημον μνηείαν από τό Σαλόν. Διότι είχε πλανηθί. Και κατά τόν ίδιον τρόπον έπλανήθησαν και άλλοι.

Μία γλυπτική Έκθεσις δεν γίνεται διά να συγκεντρώση όρμας, αλλά μορφάς τελειωτικές. Κατά τά τρία τέταρτα ή γλυπτική των δύο Σαλόν ήτο έκθεσις όρμών, αί όποιαι κακώς ύπολογισμένα έξετροχιάσθησαν ή έκουράσθησαν πρό της ώρας. Ξαναείδομεν λοιπόν και έδω γλύπτας οί όποιοι ήθέλησαν να κάμουν την γυμνήν γυναίκα του Σαρπαντιέ, που σηκώνεται από τόν ύπνον, χωρίς να την κάμουν. Τά γυμνά του Ροντέν, χωρίς να τά φθάσουν. Την galante γλυπτικήν χωρίς να την φθάσουν. Οί όποιοι έκακομμήθησαν τόν Μενιέ και τόν Νταλού, ή άντέγραψαν τό κακόν μέρος της εργασίας του Μερσιέ, ή μάς έδωσαν λανθασμένους έφίππους του Φρεμιέ. Έσκόνταψαν. Όσοι δέ ήθέλησαν να κάμουν τόν νέον ύπηρεαν άτυχείς. Νέοι δεν υπάρχουν, είμή μικροί που μετρούνται εις τά δάκτυλα, όπως ο Σικάς, ο Λαετόβσκυ, ο Άμερικανός Όκόννορ, του όποίου και τό φετεινόν έργον, όπως και τά μέχρι τούδε, βασισμένον εις σταθεράν και όρμον νεότητα, έμεινε εκεί αδάμαστον και ακλόνητον, με μορφήν καθαράν.

Όπως ήτο επόμενον, ή σύγχρονος Γαλλική γλυπτική παρηκολούθησε την πολιτικήν της Δημοκρατίας και την ήθικήν της, την δημιουργίαν της νέας κοινωνίας. Πλάττει τόν εργάτην, τόν γεωργόν, τόν μεταλλευτήν. Κάμνει σκηνάς από τό μέγα θέατρον της εργασίας. Πολλά συμπλέγματα είχαν εκτεθί και εφέτος έμπνευσμένα από τους άγρους και τά εργοστάσια. Άλλ' ο Μενιέ ο όποιος εις όλίγα ανάγλυφά του άπληθάνισε την εργασία, απέθανε πλέον και με αυτόν έκοιμήθη προσκαίρως ή σοσιαλιστική προσπάθεια της τέχνης. Όσοι προσπαθούν να την έξυπήσουν τείνοντες προς αυτόν ή τόν Δαλού, δεν κατόρθωσαν τίποτε σπουδαίον. Είνε εκτός άμφισβητήσεως ότι τά σοσιαλιστικά ιδεώδη της κοινωνίας δεν ύψωσαν ακόμη μαζί των την γλυπτικήν τέχνην. Έν τούτοις λείπει, φαίνεται, ο καιρός και πρέπει να περιμένωμεν. Έξαιρετικά έργα έμπνευσμένα από την κοινωνικήν επανάστασιν δεν εμφανίζονται ακόμη.

Όσον άφορρά τό κράτος, τό βλέπει κανείς εις τό γλυπτικόν τμήμα του Σαλόν εμφανιζόμενον με όλην την μεγαλοδοξίαν κράτους, τό όποιον έχει την τέχνην θεσμόν. Ραγδαία βροχή παραγγελιών έπεσε πάλιν και εφέτος. Σκοντάβεις κάθε στιγμήν εις έργα τά όποια φέρουν την έπιγραφήν:

«Ἐγοράσθη ἀπὸ τὸ Κράτος.»

«Παρηγγέλιθ ἀπὸ τὸ Κράτος.»

Ἐννοεῖται ὅτι τὸ κράτος δὲν ἀγοράζει ἐντελῶς τὰ καλλιτέρα. Δὲν ἐνεργεῖ ὡς ἀγοραστής, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς πολιτεία. Ὅπως πάντοτε, αἱ προτιμήσεις του ἐπείσαν καὶ ἐφέτος εἰς τὰ ἔργα τὰ ὑποστηρίζοντα τὸ πρόγραμμα τῆς Δημοκρατίας. Λαϊκότητα τῆς εκπαιδεύσεως, γεωργίαν, αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ, ντισοναλισμὸν κτλ. Ἀλλὰ διὰ τὰ μὴ φανῇ τὸ κράτος ὅτι πολιτεύεται μόνον εἰς τὴν τέχνην, ἀγοράζει καὶ πολλὰ ἔργα, ἀδιάφορα πρὸς τὴν πολιτικὴν του, τὰ ὁποῖα προορῖζει διὰ τοῖς κήπους καὶ τὰ Μουσεία τῶν Παρισίων ἢ τῶν ἐπαρχιῶν. Νύμφας, πηγὰς, διακοσμητικὰ συμπλέγματα, γυμνά κτλ. Δὲν ἦσαν καθόλου ἐξαιρετικά τὰ ἀγορασθέντα ἐφέτος. Τὸ Κράτος ὁμῶς κάμνει συνήθως πῶς δὲν βλέπει.

Ἡ ἀποτυχία τῆς συγχρόνου γλυπτικῆς, παρ' ὅλην τὴν τεραστίαν παραγωγὴν της, εἶνε ἀσθένεια τῆς ἐποχῆς. Ὁ Ροντέν ἐξέθεσεν ἐφέτος ἕνα ριγλὸν κορμὸν γυναικὸς, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ξέρει νὰ κλάττῃ. Ἀλλὰ ὁ Ροντέν δὲν ἀρκεῖ δυστυχῶς νὰ ὀδηγήσῃ μίαν γλυπτὴν εἰς τὸν δρόμον της. Ὁ Ροντέν εἶναι καλλιτέχνης ὁ ὁποῖος καὶ αὐτὸς προσπαθεῖ. Ἐκεῖνος ποὺ ὑπῆρξε μεγάλος ἦτο ὁ Καρπώ, καὶ μετὰ σιναγμοῦ πρέπει ν' ἀναπολήσωμεν τὸν πλάστην αὐτὸν τῶσων ζωντανῶν ὁραιότητων, αἱ ὁποῖαι εἶνε τελειωμέναι, μορφοποιημέναι, σταθεραὶ καὶ τῶσων ἐλαφραῖ!

Οἱ νέοι γλύπται ξοδεύουν πολὺν γύψον καὶ μάρμαρον πρὶν ὑπολογίσουν τί πρόκειται ἀκριβῶς νὰ κάμουν καὶ ἂν πρέπει νὰ τὸ κάμουν. Εἶδα εἰς τὸ Σαλὸν τὴν αἰώναν ἀρρώσκει τῶν νέων νὰ στραπατσάρουν τὸ τάλαντόν των. Διότι τάλαντον θὰ πῇ ὅχι μόνον νὰ τὸ ἔχῃς (ὅλοι οἱ ἄνθρωποι σχετικῶς ἔχουν), ἀλλὰ νὰ ξέρῃς νὰ μὴ τὸ χαλάσῃς. Νὰ μὴ τὸ φορτώσῃς, νὰ μὴ τὸ τραβήξῃς, νὰ μὴ τὸ παραμορφώσῃς, ἀλλὰ νὰ τὸ

βρῇς καὶ νὰ τὸ ἀναπτύξῃς τέτοιο ποῦ εἶνε. «Γνώθι σαυτὸν» — εἰς πόσα ἐργαστήρια καὶ σπουδαστήρια δὲν ἔτρεπε νὰ κρεμασθῇ ἡ ἐπιγραφὴ τῶν Δελφῶν! Οἱ περισσότεροι γλύπται τοῦ Σαλὸν ἀπέτυχαν δι' αὐτὴν τὴν ἀθεράπευτον ἀμαρτίαν τῶν νέων, νὰ μὴ θέλουν νὰ γνωρίσουν ἑαυτούς.

Εἰς αὐτὴν τὴν ἀτέραντον ἴκθυσιν τοῦ 1910, τὴν ὁποῖαν σχετικῶς εἰμποροῦμεν νὰ ὀνομάσωμεν ἀποτυχίαν, ἕνα ἀπὸ τὰ δέκα ἢ πέντε ἔργα ποὺ ἐπέπλευσαν εἶνε τὸ ἔργο τοῦ κ. Κ. Δημητριάδου. «L'homme». Πόση ἀρμονία ἀναβρῖζει ἐπὶ αὐτὸ τὸ ἰσχυρότατον μπροντίζον κομμάτι τοῦ Ἑλληνος γλύπτου. Παριστάνει τὸν ἄνθρωπον, τὸν ἄνδρα, ὁ ὁποῖος ἀφ' οὗ ἐπείσε νικημένος ἀπὸ τὴν μοῖραν, συγκεντρώνει μολαταῦτα μίαν τελευταίαν καὶ ὀριστικὴν προσπάθειαν διὰ νὰ σηκωθῇ πάλιν ὄρθιος καὶ νὰ ἐπαναλάβῃ τὸν ἀγῶνα, ἐναντίον ὅλων τῶν ἀντιπάλων δυνάμεων. Αὐτὸ τὸ ἀπλοῦν γυμνὸν ἐνὸς ἀνδρὸς εἶνε ὁλόκληρον σὺμπλεγμα, ἀφθονον εἰς κινήσιν. Εἰς τὴν ἀριότητα τῆς πλαστικῆς του, εἰς τὴν καθαρότητα καὶ τὸ πλάτος τῆς ἀνατομίας του, εἰς τὴν σοφίαν του καὶ ἐκτάκτως γραφικὴν κίνησιν εἶνε ἕνα σύμβολον ὅλο τὰ ἀπλούστερα καὶ τὰ ὑποβλητικώτερα ποὺ εἰμποροῦσε νὰ στήσῃ σύγχρονος γλύπτης. Ἰδοὺ ἕνας καλλιτέχνης ὁ ὁποῖος πρὸ πολλοῦ ἀπέδειξεν ὅτι ξέρει νὰ μὴ χαλάσῃ τὸ τάλαντόν του. Ἀνέπνεε κανεῖς ὅταν γυρίζων ἀπὸ περιπλάνησιν εἰς τόσας ἀτυχεῖς ἀποπειράς γλυπτῶν ποὺ πορξήγησαν ἑαυτοῖς σταματοῦσεν ἐμπρὸς εἰς τὴν γαληνίαν ρώμην αὐτοῦ τοῦ μετάλλου εἰς τὸ ὅποιον ἕνας καλλιτέχνης, ἀπαθὴς εἰς τὰς πλάνας, τῶσων λαμπρὰ ἐσυλλογίσθη καὶ ἐξετέλεσεν. Ἦτο ἀπὸ τὰ ὀλίγιστα τοῦ Salon! Ἀλλ' ἀποτελεῖ καὶ αὐτό, ὅπως καὶ τὸ περυσινόν, κομμάτι μεγάλης ὀλικῆς συνθέσεως διὰ τὴν ὁποῖαν ὑμῆξις νὰ γίνῃ εὐρύτερος λόγος.

Παρίσι

Σ. ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ο ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΠΑΦΙΑΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ

Ἡ ἀνακάλυψις τοῦ ἀρχαιοτάτου γνωστοῦ Ναοῦ τῆς Παφίας Ἀφροδίτης, τοῦ ἀναφερομένου παρὰ τοῦ Ὁμήρου, ἀπετέλει τὸ ἀντικείμενον μακρῶν ἐρευνῶν τῶν Ἀγγλῶν ἰδίως ἀρχαιολόγων ἐν Κύπρῳ. Ὁμὰς Ἀγγλῶν ἀρχαιολόγων προέβη εἰς ἀνασκαφὰς κατὰ τὸ ἔτος 1887 — 88 εἰς τὴν θέσιν Κονκλιὰ, ὅπου ἐπιστεύετο, ὅτι ἔκειτο ἡ παλαιὰ Πάφος καὶ ἡ τοποθεσία τοῦ ἀρχαιοτάτου ναοῦ τῆς Παφίας Ἀφροδίτης, τῆς λατρευομένης παρὰ τῶν ἐν τῇ νήσῳ Φοινίκων ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ἀστάρτη».

Ἀλλ' αἱ ἀνασκαφαὶ ἐκείναι δὲν ἔφεραν εἰς φῶς σπουδατὰ εὐρήματα. Διότι εὐρέθησαν μὲν πολλὰ ἐνερπύγραφοι πλάκες, ἀλλ' ἀνήγοντο εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν Πτολεμαίων. Δύο ἀλλεπάλληλοι οἰραὶ λειψάνων ἀρχαίων κτιρίων ἀνεκαλύφθησαν. Ἡ ἀνωτέρω ἦτο Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. Ἡ κατωτέρω ἐξηκριβώθη ὅτι ἀνήκεν εἰς τὸν 3ον π.Χ. αἰῶνα. Αἱ ἐπιγραφαὶ ἦσαν γραμμέναι μὲ τὸ σύστημα Ἑλληνικὸν ἀλφάβητον καὶ ὄχι διὰ τῶν Ἑλληνο-Κυπριακῶν ψηφίων.

Κατόπιν εἰδοποιήσεως τοῦ κ. Κλεάνδρου Πιερίδου, ὁ κ. Ρίτχερ συνοδευόμενος καὶ παρὰ τοῦ Γερμανοῦ ἀρχαιολόγου κ. Κορίτζκη, ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ εἰς τὸ Παρτίδι, ὅπου καλεῖται ἡ θέσις, ὅπου εἶχον εὐρεθῇ παλαιότατοι ἐνερπύγραφοι πλάκες μὲ ἐπιγραφὰς διὰ τοῦ Ἑλληνο-Κυπριακοῦ ἀλφάβητου. Πέντε Κύπριοι συνώδενσαν τοὺς δύο Γερμανοὺς ἀρχαιολόγους.

Ἡ τοποθεσία Παρτίδι καλεῖται πέραν τοῦ Χά-Ποτάμι ὁ ὁποῖος ὁρῶν νοτιοδυτικῶς πρὸς τὴν θάλασσαν, χωρίζει, εἰς δύο τὴν χώραν — ἀποτελῶν σύνορον τῶν ἐπαρχιῶν Λεμεσοῦ καὶ Πάφου. — Ἀνατολικῶς εὐρίσκεται ἡ ἐπαρχία Λεμεσοῦ καὶ τὸ δάσος τοῦ Παρτιδίου ἀρχίζει ἀπὸ τὴν πρὸς τὸν ποταμὸν κλιτύν. Δυτικῶς καλεῖται ἡ Πάφος μὲ τὸ χωρίον Κονκλιὰ, εἰς ἀπόστασιν δύο Ἀγγλικῶν μιλίων.

Ἡ παλαιὰ καὶ ἡ νέα ὁδὸς διέρχονται διὰ τοῦ Παρτιδίου, ἀπέχοντος 86 μίλια ἀπὸ τὴν πρωτεύουσάν τῆς νήσου Λευκωσίαν. Ἡ τοποθεσία καλεῖται ἐπὶ ὀρεπεδίου. Δεξιὰ τῆς δημοτικῆς ὁδοῦ, πρὸς τὴν θάλασσαν, ἐν μέσῳ πυκνῶν δάσους ἐξ ἑλαιῶν, ξυλοκερατειῶν καὶ πρίνων καὶ εἰς δέκα λεπτῶν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ εὗρον τὰ πρῶτα εῤεῖπια. Τὰ εῤεῖπια αὐτὰ περιβάλλονται ἀπὸ πυκνοτάτους θάμνους καὶ χαμόδενδρα.

Οἱ ἀρχαιοκάπηλοι εἶχον ἐξαγαγεῖ ἀρκετὰς πλάκας ἐνερπύγραφους. Λιὰ ν' ἀποφύγουν τὴν καταδίωξιν τῶν ἀρχῶν εἶχον ἀποκόψει τὰς ἐπιγραφὰς, ἀλλὰς δὲ κατέστρεψαν μὲ πελέκεις καὶ κατόπιν μετέφεραν τοὺς λίθους δι' ἡμίωνων μέχρι τῆς θαλάσσης, ὅπου ἀνέμενον πλοίαρχα.

Τὰ εῤεῖπια ἐκτείνονται ἐπὶ ἡμῖον μιλίων εἰς μήκος καὶ τέταρτον μιλίου εἰς πλάτος. Τὰ περισσότερα ἐξ αὐτῶν περιβάλλονται θέσιν πυκνοφυτον, ὅπου ἀσφαλῶς